

Stenlændernes Spejdermuseum

2022

Stenlændernes Spejdermuseum

Kære alle

Så mødes vi igen. Og denne gang i Island for første gang. Personligt glæder jeg mig meget til at blive klogere på den del af spejderhistorien - herunder at det islandske spejderkorps jo blev stiftet på et tidspunkt, hvor Island var en del af Danmark.

2021-2022 var jo på ny til dels i Coronaens skygge og det har sat sit præg på navnlig besøgshallene. Af samme grund valgte vi at forlænge udstillingen om Verdensjamboree 1929-2019, men lavede samtidig nye udstillinger om bl.a. Egemoscenteret, der i 2022 fylder 50 år som spejdercenter.

Det gav anledning til nogle tanker om hvordan man udstiller et spejdercenter. Et center er jo defineret ved aktiviteter, der svært kan puttes i en montre.

Så vi tænkte kreativt og da Egemosens vartegn jo er et tog, måtte vi nødvendigvis have en togbane i museet. En sådan fylder en del, så valget blev selvfølgelig at vi rundt i udstillingen byggede en modelbane af Egemosens veterantog. Og når de besøgende trykker på en knap, så kører toget en runde eller to.

Undervejs på togturen kommer toget forbi et glas med ægte mosvand, originale effekter fra sæbekasseløbet Oak City Rally og selvfølgelig også en lille spejderhytte.

Vores projekt med at registrere DDS grupper, divisioner og distrikters historie går ind i den afsluttende fase og til Spejdernes Lejr lykkedes det at få præsenteret de nuværende divisioner gennem et historisk stamtræ. Vi tror, at det kan være en god visuel præsentation af de mange data i vores regneark.

Og SL2022 var da også en fin oplevelse. Da vi på museet var engageret i mange andre funktioner, var det dejligt, at en frivillig (KFUM-spejder) kunne varetage vores stand det meste af tiden. Han blev en hel historie nørd i løbet af lejren...

Og ellers er blev lejren en bekræftelse på, at det er en udfordring at sikre historien for eftertiden. Forud for lejren havde jeg på vegne af SAFOS skrevet og bedt om at der blev udgivet en lejravis med de vigtigste begivenheder. Intet svar.

Efter lejren har jeg igen skrevet og bedt om at der bliver samlet facts om lejren, samt lyd, film og billeder på en harddisk, som så kunne mangfoldiggøres til alle museer. Foreløbig intet svar. Men de skal ikke slippe - jeg fortsætter med at rykke.

Til lejren havde vi også lavet et særligt Dagbogsmærke. Og endnu en gang blev vi blæst omkuld af den succes et sådan mærke kan skabe. 3 gange måtte vi forøge antallet før vi lukkede for yderligere bestillinger. Flere end 1100 mærker.

Et sidste projekt der er sat i søen i det forgange år er Jamboree-interview. Vi har en vision om at få interviewet en person fra hver Verdensjamboree og Moot. Det er vel vidende, at det ikke bliver "sandheden" om lejrene, men ønsket om at få bevaret en personlig beretning om de internationale oplevelser.

Interviewene bliver filmet, så vi også har billede og lyd for eftertiden. Vi har til en start beretninger fra 1951 og 1963! Men også her kunne en vis koordinering museerne imellem måske ønskes. Det ville jo være fjollet at vi alle sidder og interviewer de samme.

Med håb om et godt årsmøde.

Med Spejderhilsen

Morten Frederiksen, september 2022

Spejdermærker før og nu

Hvordan ser det ud med spejdermærkerne?

Af Morten Frederiksen, 4. september 2022

Denne artikel er til dels sammenfaldende med en artikel skrevet til bladet Sct. Georg i september 2022.

I forbindelse med Spejdernes Lejr 2022 forsøgte Stenlændernes Spejdermuseum at indsamle alt, hvad der var fremstillet af spejdermærker specielt til denne lejr. Vi er endnu ikke kommet i mål (og kommer det næppe heller på noget tidspunkt), da der var mange mærker. Og det til trods for, at lejrledelsen i år specifikt havde meldt ud, at man ønskede at begrænse antallet af mærker på lejren.

Der var således alene ét officielt lejrmærke (deltagermærke), ét aktivitetsmærke og ét Friendship Award mærke. Alligevel viste det sig hurtigt, at en lang række aktiviteter og funktioner direkte tilknyttet lejren lavede mærker. Og selvfølgelig havde spejdergrupperne fra en række kommuner fået lavet særlige mærker, der viste netop deres tilhørsforhold. Ja selv enkelte troppe/grupper havde fået lavet mærker.

På den baggrund blev jeg kontaktet af Benny Aros, der blandt meget andet er tilknyttet Spejdermuseet i Århus. Da han er bekendt med, at vi på Stenlændernes Spejdermuseum har en stor interesse i og viden om spejdermærker gennem tiderne, fandt han det kunne være interessant at prøve at belyse udviklingen på dette område.

I denne artikel vil jeg derfor først kigge på den historiske udvikling med mærker og deres placering på uniformerne.

Herefter vil jeg kort runde udviklingen på mærkeområdet de seneste ca. 20 år, for endelig at komme mine absolut **egne** bemærkninger til udviklingen og forhåbentlig på den måde lægge op til en nuanceret diskussion ude i spejderlandet.

Det er væsentligt at bemærke sig, at Stenlændernes Spejdermuseum er et DDS-museum, hvorfor vores (min) primære viden vedrører dette korps.

Historik

I starten i 1909 var der kun de absolut mest nødvendige uniformsmærker. Mærkerne var ”distinktioner”, der viste hvilken ”rang” spejderen havde lige fra korporal (patruljeassistent) til patroljefører og Spejderchef. Mærkerne blev båret på uniformen (typisk på skulderstropperne) og i hatten.

Den eneste anden type mærker var ”fortjenstmærker”. Det var årsstjerner, klasseprøver og duelighedstegn, som man havde gjort sig fortjent til. Klasseprøverne var Rekrutprøve, 2. klasseprøve og 1. klasseprøve mv. Mærkerne var lavet af metal eller stof.

Der var fastsat nøje uniformsreglementer, der løbende blev revideret og offentliggjort i spejderbladene, hvoraf fremgik, hvor mærkerne skulle placeres.

Dette gjaldt både drengene i **DDS** (de gule drenge i Det Danske Spejderkorps) og pigerne i **DDP** (de blå piger i Det Danske Pigespejderkorps).

Det umiddelbart første mærke, der ikke var en distinktion eller et klassisk fortjenstmærke, var et ”Erindringstegn”, der i 1918 blev tildelt 250 spejdere og førere, der havde lavet hjælpetjeneste under Den Spanske Syge. Dette Erindringstegn kunne bæres på uniformen.

I forbindelse med Jamboree'en i 1924 på Ermelundssletten blev der også lavet et deltagermærke, hvilket faktisk var ret nyskabende, idet der til den første Jamboree i 1920 i England ikke havde været et deltagermærke. DDS havde dengang (og til hver af de følgende Jamboree'er frem til 1967) lavet en dansk Jamboree-knap. Det var en erindringsknap, der kunne bæres i stedet

for en af uniformens brystlomme-knapper, således at man hver gang man åbnede lommen, huskede på lejren.

Fra 1930'erne begyndte korpsene at lave egentlige arrangementsmærker, fx korpslejr-mærker. De mærker viste, at spejderen havde deltaget i et bestemt arrangement. Lokale mærker blev stort set ikke lavet. I 1932 kom således en bælteplade til de ca. 500 spejdere, der havde deltaget i DDS' Kuduhornsløb fra Skagen til Rådhuspladsen i København og i 1935 kom det første DDS korpslejr-deltagermærke. DDP havde deres første mærke i 1936. En bælteplade i forbindelse med pigespejdernes 25 års jubilæum.

Antallet af disse arrangementsmærker var imidlertid fortsat uendeligt lille og det var ganske få mærker, der udkom. I såvel DDS og DDP's reglementer stod udtrykkeligt, at alene mærker med korpsledelsens godkendelse måtte bæres på uniformen. Når der en sjælden gang blev indført et mærke, fx i anledning af DDP's jubilæum i 1960, blev det samtidig angivet, at mærket alene måtte bæres i jubilæumsåret.

Til gengæld var der fx ingen tidsbegrænsning på de tidligere omtalte Jamboree-knapper, der kunne bæres hele ens spejdertid.

At uniformen skulle fremstå ensartet og standardiseret blev yderligere understreget af, at den blev "renset" for mærker, når man rykkede fra ulv til spejder. Der var således ingen af de mærker (duelighedstegn), der var erhvervet som ulv, der måtte bæres som spejder. Tilsvarende hos pigerne. Man fik i stedet et særligt ulvemærke/blåmejsmærke, der viste, at man havde været spejder i "juniorgrenen". Desuden havde begge korps væbnersnor og riddersnor. Begge disse snore erstattede et bestemt antal duelighedstegn, der herefter blev taget af uniformen.

I 1973 blev DDS og DDP slået sammen til fælleskorpset DDS. I en overgangstid fra umiddelbart før sammenslutningen og nogle år efter, var der almindeligt uniformskaos. En ny fælles uniform kom ført i 1976, og indtil da var der mange spøjse kombinationer af uniformsdele fra de to korps.

I uniformsvejledningen fra 1976 blev nu for første gang omtalt en særlig kategori mærker: *Specielle mærker fra løb, kurser, deltagelse i lejre o.lign. bæres på venstre overarm. Disse mærker bæres højst 1 år efter arrangementets afslutning.*

Denne regel om max 1 år var nu gældende i hvert fald helt frem til 1993, men muligvis også længere. I spejdernes håndbøger fra 2006 er dette imidlertid ikke længere anført.

Fra 1990'erne er det blevet almindeligt at lave mærker til mange arrangementer i både gruppe, division og korps. Mere om dette i næste afsnit.

I DDS seneste uniformvejledning fra 2018 er man gået helt bort fra enhver form for detailstyring. Herefter er man uniformeret blot man har tørklæde på, alene eller i kombination med en beklædningsgenstand med korpslogo (uniform, softshell, t-shirt osv). Og så er vejledningen illustreret med en oversigt over placering af mærker, hvoraf fremgår, at mærker fra ture, løb og lejre skal sidde på venstre ærme af uniformen. Men intet om hvor længe de skal/må/bør sidde der.

KFUM-spejdernes seneste vejledning er fra 2015. Her forlyder det, at *Projektarbejds-, lejr- og eventmærker placeres på venstre ærme. Det anbefales, at mærkerne max sidder et år efter, man har erhvervet dem.*

I 2019 afskaffede De grønne Pigespejdere uniformen. Dvs de udskiftede den klassiske uniform med en trøje uden mærker. Det medførte et Ramaskrig, og en absolut uvidenskabelig undersøgelse på bl.a. Spejdernes Lejr 2022 afslører, at det budskab tilsyneladende endnu ikke er nået ud til spejderne. Disse bærer fortsat den gamle uniform og i stort omfang alverdens mærker.

Umiddelbart kunne det se ud som om, at det faktisk er det korps, hvis spejdere der har flest mærker (og andet ”tingeltangel”) på uniformen.

Spejdermærke-Danmark nu og her

Udviklingen med spejdermærker til alle former for arrangementer er fortsat op gennem de seneste årtier. På facebook sider vedrørende mærker ses jævnligt folk, der efterspørger mærker eller producenter af mærker, fordi de skal på tur eller sommerlejr mv. Alle landets divisioner laver årligt flere arrangementer, hvortil der knyttes et mærke. Disse mange forskellige arrangementsmærker kan betegnes som officielle mærker.

I de seneste 8-9 år er desuden en stor mængde uofficielle mærker dukket op, fx periodemærker, hvor man skal lave noget i en periode. Disse mærker bæres på tværs af alle korps og er altså mærker, der ikke stammer fra nogle af de officielle korps, eller deres enheder, men fra ”græsrodderne” – altså spejderne selv.

Det hele startede i 1999, hvor Shortymærket blev opfundet til brug for spejdere i 1. Glostrup, DDS. Oprindeligt var det vel egentlig ikke tanken, at det skulle være andet end et lokalt mærke. Men ideen om at gå med korte bukser til spejdermøder i et helt år fængede i Spejderdanmark, og mærket har siden været en klassiker.

Mærket blev fulgt af Viking i 2001, hvor man skulle gå med korte bukser – ikke kun til spejderarrangementer, men hver dag i et år til alle gøremål. Også fødselsdage, konfirmationer og ekssamen.

I en del år var de to mærker de eneste uofficielle. Men fra 2011/2012 har det taget fart og navnlig fra 2017 og frem har der været massivt mange uofficielle mærker. På Stenlændernes

Spejdermuseum har vi alene koncentreret os om at registrere Periodemærkerne, men antallet af disse viser noget om den samlede udvikling af alle uofficielle mærker.

I 2014 kom der fire Periodemærker, i 2015 kom der otte, i 2016 kom der seks Periodemærker. I 2017 blev der lavet ikke færre end 25 forskellige Periodemærker. Umiddelbart toppede mærkerne i perioden fra 2017 til 2020, og i 2022 er der indtil videre kun registreret seks nye Periodemærker.

Og mærkerne dækker over alle former for aktiviteter gående fra at overnatte udendørs i telt i et helt år til at spise 5 roulader på 5 kvarter. Et særligt mærke er Spejd365 (Tørklædemærket), hvor spejderen skal gå med spejdertørklæde hver dag (også i skole) i et helt år.

Alle mærkerne kan ses på www.Spejderstaven.dk.

Den direkte anledning til artiklen var jo Spejdernes Lejr 2022, hvor Stenlændernes Spejdermuseum forsøger at få indsamlet alle specielt fremstillede spejdermærker fra lejren. Og ”hvor galt” står det så til med det? Som nævnt i indledningen var det lejrens intention, at antallet af mærker skulle begrænses mest muligt. Vi har forsøgt at lave en optælling over kendte mærker og sammenlignet med de to tidligere Spejdernes Lejre for at se udviklingen.

2012 Holstebro	2017 Sønderborg	2022 Hedeland
31 stk	65 stk	55 stk

Så umiddelbart toppede antal mærker i 2017, men stadig er der massivt mange mærker udgivet i 2022. Hertil skal bemærkes, at langt de fleste mærker er lokale kommunemærker, hvor alene samlere (og museer) har interesse i at indsamle alle. Disse kom-

munemærker viser den enkelte spejder, at de er en del af et lokalt fællesskab med andre farver spejdere, og er vel til dels at sidestille med Divisions-/distriktmærker eller andre lejres underlejrmærker.

De øvrige mærker er typisk aktivitetsmærker. Og inden vi udtaler vores rasende indignation over at nu må det stoppe med dette mærkeræs, skal vi måske også gribe i egne barm. To af mærkerne var nemlig Sct. Georgs Gildernes Hotelt-mærke og Stenlændernes Spejdermuseums Dagbog-SL2022-mærke. Så vi var selv med til at få antallet til at stige.

Det samme gjorde sig i øvrigt gældende i 2017...

Er der mening i galskaben?

Lad os slå fast med det samme, at spejdere til alle tider har valgt at fortolke uniformsreglementer og -vejledninger. Så selv om det måske "var bedre i gamle dage", er det en skrøne, at alt var snorlige. Gennem vores omfattende studier af spejderuniformer og fotos af spejdere fra alle tider, har vi set at også uniformer før i tiden kunne have mærker, der ikke burde sidde på uniformen. Især ser vi, at gamle tropsbånd fra tidligere enheder man har tilhørt, blev flyttet fra brystet og ud på ærmet, for på den måde at vise ens historik.

Når det så er sagt, kan vi konstatere, at spejderuniformen har skiftet karakter. Uniformen er ikke længere "uniform" i ordets egentlige betydning, nemlig *ensartet beklædning som i alle detaljer har et normeret udseende, og som skal markere en persons tilhørsforhold til eller position inden for et erhverv eller en organisation* (ordnet.dk). Uniformen er nu en personlig spejder-

historie. En fortælling om hvad spejderen har oplevet og gerne vil vise omverden.

Før i tiden blev uniformen som nævnt "renset" for mærker og disse blev så fx syet på en bålkappe. Bålkappen havde samme funktion – at fortælle historien om en spejder – men hvor bålkappen i sagens natur kun kom

frem ved særlige lejligheder, er spejderhistorien nu tilgængelig 24-7. Altså så længe spejderen har sin uniform på. Det vidner om en stolthed ved sin egen spejderidentitet (og måske også lidt om at hænge i fortiden, men det kender vi jo godt på spejdermuseerne...). Og når mærkerne er synlige i det daglige, er det også oplagt, at de kan give anledning til en god snak, spejder og spejder imellem. *"Nå, var du også med på den tur" eller "jeg har hørt, at det skulle være sygt hårdt at være af sted. Er det rigtigt"*.

Men hvor skal mærket så sidde på uniformen? Det er et klassisk spørgsmål fra både spejdere og (navnlig) deres forældre.

I dag er der altså flere mærker end nogensinde før. Ud over de klassiske, officielle aktivitetsmærker (duelighedstegn), tilhørsmærker og lejrmærker, er der et utal af mærker lavet af kreative grupper og personer. Samtidig kan man i dag ikke deltage på et kursus, et arrangement eller en lejr uden at få mindst ét mærke med hjem. Det betyder også, at der er ved at være pladsman- gel på uniformen.

Traditionelt er højre ærme reserveret til aktivitetsmærker, venstre til lejr-, arrangements- og særprægsmærker, mens de forskellige tilhørsmærker (korpsmærker mv) hører til på forsiden.

Men efterhånden har specielt mærkerne på venstre arm bredt sig, så det ikke er unormalt at se en spejder med en uniform, der også er fyldt med **mærker på ryggen**.

Og så et lille kuriosum: I 1987 lavede jeg underholdning til et spejderarrangement. Vi lavede et "Spejder-modeshow". Der var alverdens forskellige spejder (uniforms)typer. Og så var der "**Plakat-søjlen**". Om hende lød følgende beskrivelse: *"I et forsøg på at blive den perfekte spejder, overhænger hun sin uniform med alverdens mærker og duelighedstegn, fundet i skuffer og skabe. Her er det klart mængden, der er afgørende. Et sådant pragteksempplar blev fremvist på Jamboree'en i '68,- han havde mærker selv indvendigt i lommerne"*.

Behøver jeg at bemærke, at det i 1987 var satire og ren science fiction. Vi havde ikke drømt om, at der 35 år senere rent faktisk var spejdere, der har mærker overalt på uniformen – selv på ryggen.

Når vi altså i dag betragter udviklingen og måske ønsker os tilbage til gamle dage, hvor det var muligt at genkende uniformsfarven mellem mærkerne og hvor det var en dyd, at uniformen var pæn og præsentabel, er det værd at tage med, at alt ikke er sort-hvidt, og at spejderne i dag har fundet en anden funktion til uniformen.

Jeg vil slutte med en beretning direkte sakset fra KFUM-spejdernes nyhedsbrev til distriktscheferne fra september 2022.

Redaktøren Ib Rævdal fortæller om at han var inviteret ud til en gruppe for at overrække en 25-årsstjerne til en leder.

Det var en smuk augustaften. Gruppen havde opstart efter sommerferien, og der var rigtigt mange forældre og søskende til stede. Det var ikke bare opstart efter ferien. Man havde også oprykning mellem enhederne. Det var både højtideligt og festligt. Man har også en tradition for at overrække særlige udmærkelser som vandreskjold, særlige mærker fra paletten og nogle af specialmærkerne; Trangia-mærket, Sheltermærket, Sove-udemærket, Shorty mærket – og Tørklædemærket.

Jeg synes der er forholdsvis mange spejdere i vores distrikt, som kaster sig ud i nogle af disse længerevarende opgaver. Jeg synes, det er mega sejt, at de gør det. Det ramte mig alligevel hårdt, da der blev delt tørklædemærker ud. Da gruppelederen startede på et lille oplæg inden overrækkelsen, kom han ikke ret langt, før der lige blev holdt en pause. Jeg kunne se, at han lige skulle synke en klump halsen, og da han fortsatte, så rystede stemmen lidt i starten.

Det, der blev sagt, var noget i retning af: "Tørklædemærket er det mærke, som jeg er allermest stolt af at overrække. Når et af vores medlemmer i gruppen vælger at gå med sit spejdertørklæde hver dag i et helt år, så kan man ikke andet end at være stolt. Jeg bliver stolt af, at de ledere, som spejderen har til de ugentlige møder, laver spændende og meningsfyldte spejdermøder, weekendture og lejre, som spejderen stolt vil vise, at vedkommende er en del af. Bedre reklame kan vi ikke få for vores arbejde i gruppen".

Jeg havde faktisk aldrig tænkt over det på den måde som det

blev sagt her. Når det at være spejder er noget, man tager på sig og viser frem i skolen, i idrætsklubben, til familiefesterne med videre, så er det netop fordi, spejder er noget man er, og det er ikke noget man går til.

Man kan faktisk stramme budskabet op og sige, at den der får en 25 årsstjerne, dybest set alene bliver belønnet for at have husket at betale kontingent i 25 år. Den der får Spejd365 (Tørklædemærket) har i en ung og sårbar alder valgt at stå ved sine spejderværdier og spejderidentitet overfor sine kammerater. Helt det samme gælder nok ikke spejderen, der har spist 5 roulader på 5 kvarter, men også i hans historie kan der gemme sig noget, der faktisk har med spejderværdier at gøre.

Så når vi næste gang ser en ”Plakat-søjle” komme gående må vi godt tænke, at det er for galt og ligner noget katten har slæbt ind. Men vi kan også tænke, at her kommer en aktiv spejder, der er stolt af sin historie og gerne vil vise sig frem. Så prøv at tage fat i spejderen og spørg ind til nogle af mærkerne.

Vi kan blive positivt overraskede...

Spejderhilsen

Morten Frederiksen

Se mere i bl.a. de mærkekataloger, der ligger på

www.Spejderstaven.dk/bibliotek

Kilder

www.Spejderstaven.dk

www.mærkelex.dk

www.Spejdersamleren.dk

Udstillingsplanche fra Stenlændernes Spejdermuseums særudstilling i 2019

Dorthe Mølvig, medlem af KFUM-spejdernes hovedbestyrelse

